

УДК 811.161.3'373:398.9

ВЫКАРЫСТАННЕ ФАЛЬКЛОРУ ПРЫ ВЫВУЧЭННІ ЛЕКСІКАЛОГІІ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ

Хазанава К.Л., канд. філал. навук, дацэнт
Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Ф. Скарыны
Гомель, Беларусь

Анатацыя: разглядаюцца шляхі выкарыстання фальклорных твораў для вывучэння лексікалогіі беларускай мовы і развіцця маўлення. Паказана неабходнасць звароту да фальклору на працягу сістэмнага паслядоўнага вывучэння мове, пачынаючы са школы і далей – у ВНУ.

Ключавыя словы: фальклор, прыказка, прымаўка, антонім, сінонім, антытэза.

THE USE OF THE FOLKLORE DURING THE STUDY LEXICOLOGY OF BYELORUSSIAN

Khazanava K.L., associate professor
Francisk Skorina Gomel State University
Gomel, Belarus

Summary: the ways of the use of the folklore to the study of the lexicology of Byelorussian and speech development are considered. Need of appeal to folklore during systematic sequential learning of the language, from school and further at the university, is shown.

Keywords: folklore, proverb, saying, antonym, synonym, antithesis.

Развіццё маўлення заўсёды выклікае цяжкасці ў працэсе вывучэння філалагічных дысцыплін. У цяперашні час развіцця камп'ютарных інфармацыйных і тэлевізійных тэхналогій моладзь менш чытае і размаўляе, а больш звяртаецца да электронных прыстасаванняў. Безумоўна, выкарыстанне камп'ютарных тэхналогій становіцца ўплывае на павышэнне нагляднасці вывучэння розных дысцыплін, спрыяе зацікаўленасці да навукі. Аднак паўсюднае захапленне тэхнічнымі сродкамі адмоўна ўздзейнічае на

развіццё маўлення вучняў. Слушным метадам развіцця маўлення традыцыйна лічыліся сачыненні і пераказы. У апошні час напісанне сачыненняў і пераказаў як форма праверкі ўзроўню валодання мовай у многіх выпадкаў саступае выкананню тэставых заданняў.

Названыя фактары прыводзяць да сітуацыі, у якой вучні школы на ўроках мовы, як і студэнты філалагічных факультэтаў вучыцца, адчуваюць цяжкасці пры вывучэнні лексікалагічных пытанняў. Далёка не ўсе здольныя прывесці прыклады сінонімаў і антонімаў. Горшая сітуацыя склалася з беларускай мовай, інфармацыйны патэнцыял якой абмяжоўваецца беларуска-рускім двухмоўем. На ўроках вучні павінны “навучыцца актыўна карыстацца мовай як сродкам зносін” [1, с. 160]. Надзейным спосабам развіцця маўлення можа стаць зварот да беларускага фальклору. Вусная народная творчасць мае багаты фактычны матэрыял для вывучэння розных раздзелаў мовы. Лексікалогія – адзін з іх.

У беларускай фальклорнай спадчыне адшукваюцца антанімічныя і сінанімічныя адзінкі беларускай мовы. Сацыяльная няроўнасць грамадства адлюстроўваецца ў беларускіх песнях праз антанімічныя лексемы: *Да аддаў татка абадзвёх замуж. Адну далёка, вельмі багата, Другую блізенька, вельмі бедненька* [2, с. 13]. Вывучэнне беларускага народна-паэтычнага дыскурсу сведчыць пра перавагу сінанімічных адзінак, якія адлюстроўваюць паняцце ‘*беднасць*’ [3, с. 142]. Антонімам для сінонімаў *бяздольніца*, *гарутніца*, *худоба* (*худобачка*) выступае лексема *багатырка* (*багатырачка*): *А як мне, худобачку, А як мне, бяздольніцу* [2, с. 14]; *Багатырачка ў таткі пытае* [2, с. 13]; *А брат сяцёр да й на чэсць пазваў – Багатырку і гарутніцу* [2, с. 13]. На ўроках беларускай мовы і ў школе, і ў вучышні важна ўспомніць пра кантэкстуальныя антонімы, якія набываюць супрацьлеглую семантыку толькі ў канкрэтным слоўным акружэнні: *Ой, каму воля, а мне, беднай, гора* [2, с. 46].

Цікавы фактычны матэрыял для вывучэння антонімаў маюць беларускія прыказкі і прымаўкі. У парэміях антонімы знаходзяць рознае марфалагічнае выражэнне: *Колькі смутку, столькі і радасці* [4, с. 219]; *З маладосці гарцаваў, а пад старасць жабраваў* [4, с. 142]; *Вялікі целам, ды малы дзелам* [4, с. 174]; *Сані нагатаўляй улетку, а воз узімку* [4, с. 257].

Пры вивучэнні антанімічных адзінак важна давесці да ведама вучняў, што супрацьлеглыя па сямантыцы лексемы могуць стаць асновай для антытэзы. У вну больш грунтоўнаму вивучэнню беларускай філалогіі садзейнічае зварот да парэмій як ілюстрацыйнага матэрыялу іншых рытарычных прыёмаў, заснаваных на супрацьпастаўленні або супастаўленні пэўных з’яў: дыятэзы (*Ні гром, ні маланка не бярэ* [4, с. 167]), альтэрнатэзы (*То скачуць, то плачуць* [4, с. 234]), амфітэзы (*Няволя і скача і плача* [4, с. 312]), дыз’юнкцыі (*Ці кіем ці палкаю – усё роўна* [4, с. 304];), сінайкезісу (*Лепш свае вочы, чым чужыя грошы* [4, с. 323]), антыфразісу (*Патрэбен, як у мосце дзірка* [4, с. 168]) і антыметабалы (*Як ты мне, так я табе* [4, с. 74]).

Прыведзены фальклорны матэрыял пераканаўча сведчыць пра неабходнасць звяртацца да фальклору падчас вивучэння лексікалогіі беларускай мовы. Рабіць гэта мэтазгодна і ў школьным моўным выкладанні, і – на больш складаным узроўні – у вну. Акрамя азнаямлення з мовазнаўчымі паняццямі, зварот да фальклору садзейнічае развіццю звязнага маўлення і спрыяе выхаванню духоўных якасцей, фарміраванню нацыянальнай свядомасці моладзі.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Скачкова, В.А. Камунікатыўна-дзейсныя метады на занятках па беларускай мове / В.А. Скачкова // *Мир языков: ракурс и перспективы: сборник материалов МНПК. Ч. 4.* – Минск: БГУ, 2018. – С. 160-165.
2. Лірычныя песні: укладанне і рэд. Н.С. Гілевіча. – Мінск: Выд-ва БДУ, 1976. – 464 с.
3. Хазанова, К.Л. Антанімія як сродак экспрэсівізацыі пазаабрадавага народна-паэтычнага дыскурсу / К.Л. Хазанова // *Духоўная спадчына Усходняга Палесся: зборнік навуковых артыкулаў.* – Гомель: ГДУ імя Ф. Скарыны, 2018. – С. 141-145.
4. Беларускія прыказкі, прымаўкі, фразеалагізмы / склаў Ф. Янкоўскі. – 3-е выд., дапрац., дап. – Мінск: Навука і тэхніка, 1992. – 491 с.